med kjärlig hyllsning
från förf.

SIGHVAT SKALD OCH SOLFÖRMÖRKELSEN 1030

AV

OTTO v. FRIESEN

UPPSALA 1922
ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI-A.-B.

HÁSKÓLI ÍSLANDS
ÚR BÓKUM FINNS JÓNSSONAR

Sighvat skald och solförmörkelsen år 1030.

Av

OTTO v. FRIESEN.

Stiklastadsslaget hade just börjat, och de fientliga härarna hade höjt sina stridsrop. »Vädret var vackert», säger SNORRE i Heimskringla (FINNUR JÓNSSON's uppl. II, 487), »och solen sken från en klar himmel. Men när striden hade börjat, kom en rodnad på himmelen och solen, och innan den upphörde, blef det mörkt som om natten.» Solförmörkelsen nådde sin höjdpunkt enligt SNORRE strax före det skede i striden, då kung OLOF föll. Som hemulsman åberopar SNORRE en visa av SIGHVAT TORDSSON som jag citerar efter F. JÓNSSON a. a., s. 491; jfr också ds. Norsk-isl. Skjaldedigtn. B I, 242:

Undr láta þat ýtar
eigi smátt, es máttit
skæ-Niǫrðungum skorðu
skýlauss rǫðull hlýia;
driúg varð á því dǫgri
(dagr náðit lit fǫgrum),
orrostu frák austan
atburð, konungs furða.

Strofen översätter FINNUR JÓNSSON å sist anf. st. sålunda: »Man erklærer det for et ikke ringe under, at solen, skønt skyfri, ikke kunde sende mændene sine varmende stråler; det jærtegn, som angik kongen, blev den dag tydeligt — dagen fik ikke sin lysende farve —; jeg har hørt om denne tildragelse under kampen i østen (Norge).»

Slaget vid Stiklastad utkämpades enligt den tillförlitligaste medeltida traditionen onsdagen den 29 juli 1030. Detta datum ange bland andra källor direkt eller indirekt Acta Sti Olavi (se STORM Mon. hist. Norvegiæ, p. 132) och Fornnorska homilieboken, s. 149, båda från andra hälften av 1100-talet. Och den 29 juli

firades medeltiden igenom Oláfsmessa hin fyrri. ADAM AV BREMEN meddelar oss, att OLOFS dag inföll på detta datum redan på hans tid, d. v. s. vid och efter mitten av 1000-talet — 20 år efter konungens fall. Se den avgörande utredningen hos K. MAURER, Bekehrung des norw. Stammes II, 530 ff.

År 1833 påvisar så den norske astronomen CHR. HANSTEEN i Samlinger til det norske Folks og Sprogs Historie I, 450 ff., att en solförmörkelse ägde rum, icke den 29 juli 1030 men väl en månad senare, nämligen den 31 augusti, och att denna solförmörkelse var total just över trakten kring Stiklastad. Då på hans tid SNORRES auktoritet var obestridd, drog han härav den logiskt riktiga slutsatsen, att slaget vid Stiklastad stod, icke den 29 juli, som traditionen uppger, utan den 31 augusti 1030. Den store norske hävdatecknaren P. A. MUNCH var för sin del övertygad om riktigheten av HANSTEENS åsikt och sökte i Det norske Folks Historie I 2, s. 786, n. 2, stödja denna med historiska grunder.

Emellertid ådagalade sedermera — såsom redan ovan nämnts — K. MAURER a. a., att den gamla traditionens uppgift, att dagen för slaget var den 29 juli, icke kan betvivlas. Huvudpunkterna i hans bevisföring äro följande.

I de isländska och norska källorna före SNORRE ställes slaget ingenstädes i förbindelse med solförmörkelsen. Så veta Acta Sti Olavi a. st., THEODORICUS MONACHUS, p. 41 f., Agrip och Fagrskinna därom intet. Särskilt betydelsefullt synes det mig, att den fornnorska homiliebokens predikan på OLOF DEN HELIGES dag den 29 juli, UNGERS uppl., s. 149, intet har därom att förmäla. Visserligen är här själva framställningen om slaget helt kort och upptar endast ett utrymme av en knapp sida, men det förefaller mycket litet rimligt, att en predikant, som ägnar icke mindre än $^4/_5$ av sitt föredrag åt de underverk, som ställdes i förbindelse med konungen, icke skulle ha med ett ord antytt en så säregen händelse som att solen förmörkades, då den helige mannen föll; likheten med vad som berättas ha tilldragit sig vid Kristi död skulle ju icke ha kunnat undgå uppmärksamheten, och slutsatserna skulle ha gjort sig själva. Tydligen visste man ännu i andra hälften av 1100-talet intet om den saken.

Av särskilt intresse är i detta sammanhang en annan källa, som är 70 år äldre än Heimskringla och som även den anförts som hemul för att solförmörkelsen inföll under slaget, nämligen EINAR SKULESSONS bekanta drapa Geisli, författad mellan åren 1152 och 1155. Den är intressant därför att den nämner såväl slaget som

solförmörkelsen och sålunda bevarar traditionen om båda. Men den gör detta på ett sätt som snarare antyder att solförmörkelsen inträffat efter konungens död än samtidigt med slaget. Dikten har till mål att skildra de mäktiga underverk, som OLOF utförde efter sin död. Därom handla samtliga de nio stefjabalkarna och större delen av avslutningen, alltså visorna 18—45 och 46—61. I inledningens slutstrofer, visorna 12—17, hänvisar EINAR till att skalder som SIGHVAT och OTTAR skildrat konungens jordiska liv, hans bragder och djärva dådkraft, under det att EINAR själv vill ägna sin drapa åt helgonet OLOF. Därpå erinrar han helt kort om att OLOF var konung i 15 år, om hans dröm före slaget och om hans fall vid Stiklastad. Så kommer första stefet i vis. 18, och först därpå nämner han i första stefjabalken, visorna 19—21, huru Gud genom särskilda underbara naturfenomen över den plats där konungen kämpat och fallit uppenbarat för världen, vilken man OLOF var: solen miste sitt sken alldeles som vid Kristi död, och ett ljus syntes över hans lik. Förmodligen syftar EINAR på den sägen, som berättas i Heimskr. II, 509, att TORGILS HALMUSON och hans son GRIM natten efter slaget sett liksom en ljuslåga brinna över OLOF, där han låg på slagfältet; jfr också den leg. Olofssagan (Kria 1849) k. 100 (s. 74). Men det är varkan sagt eller antytt, att solförmörkelsen inträffat samtidigt med konungens fall[1], endast att den inträffat över den plats där striden stod, vilket ju är riktigt, då den här t. o. m. var total. Men det sätt varpå den i Geisli omtalas, omedelbart efter berättelsen om konungens död, är väl ägnat att misstolkas så, som om den varit samtidig med denna. Att den var det har EINAR faktiskt icke sagt.

Efter MAURER's övertygande utredning har man också allmänt omfattat den meningen, att slaget stod den 29 juli, Olsmässdagen, och sålunda icke var samtidigt med den totala solförmörkelsen. Så GUSTAF STORM, som i sin Heimskringla-översättning, s. 510, alldeles riktigt säger, att SNORRE är den förste historieskrivare som bragt solförmörkelsen i förbindelse med slaget. Så också ALEXANDER BUGGE, Norges Historie Kria 1910, I 2, s. 405, och F. JÓNSSON, Den oldnorske og oldislandske Litteraturs Historie I, 366 och 608.

[1] Visan 20 börjar med att säga, att stora järtecken inträffade på den plats, där konungen kämpat, men endast ljuslågan omtalas här. Detta synes mig peka på att stroferna 20 och 19 omkastats och att ursprungligen EINAR först talat om ljuslågan, så om solförmörkelsen. Då båda handskrifterna ha den nuvarande ordningsföljden, torde omställningen vara avsiktlig och gjord efter det solförmörkelsen förlagts till dagen för striden.

Men denna uppfattning synes nödga oss till att antaga, att SIGHVAT lämnat en oriktig uppgift om en så viktig och framträdande detalj i samband med OLOFS död som det här är fråga om. Detta antagande är nödvändigt så länge vi tolka visan ifråga på samma sätt som SNORRE gjort. SIGHVATS oriktiga kombination av slaget med solförmörkelsen förklarar K. MAURER a. a., II, 538, därmed, att SIGHVAT icke var med i slaget, icke ens var hemma i Norge vid tillfället utan på en pilgrimsresa till Rom. SIGHVAT har sålunda, menar MAURER, fått oriktiga upplysningar, och han har kanske dessutom som en varm vän till konungen och ivrig anhängare av kyrkan och missionsarbetet varit benägen att rucka något på fakta — in maiorem dei gloriam. »Om män som TORE HUND, EINAR TAMBARSKELFIR och biskop GRIMKEL icke hyste betänkligheter emot att af politiska skäl arbeta på OLOFS kanonisation och för detta ändamål intyga uppdiktade underverk, så bör man väl kunna tilltro hovskalden SIGHVAT — med all respekt för mannen i övrigt — att han fuskat litet med kronologien.» JOHS STEENSTRUP har icke så synnerligen stor respekt för skaldevisorna som historiska dokument, »därför att man icke vet om de äro äkta, om de stå på sin plats, om deras uppgifter äro pålitliga (icke alltför ensidiga, överdrivna eller rentav falska) och slutligen därför att de äro så svåra att tolka». Han anser, Normannerna III, s. 446 f., SIGHVATS ifrågavarande vers som ett bevis för huru en med händelserna rentav samtidig författare kan ge en oriktig berättelse eller rentav en berättelse mot bättre vetande. FINNUR JÓNSSON, Den oldnorske og oldislandske Litteraturs Historie I, 366, anför vårt fall som ett klassiskt exempel på oriktiga historiska uppgifter i skaldevisor. Sådana äro enligt F. JÓNSSON mycket sällsynta och skaldevisorna i regeln mycket tillförlitliga källor för historisk kunskap. De omständigheter, som i det förevarande fallet vållat felet, äro väsentligen tvenne: dikten är ett arvölskväde diktat minst 10 år efter kungens fall, och SIGHVAT var frånvarande från Norge vid tiden för Stiklastadsslaget och tog vid sin hemkomst för god den oriktiga tradition om slagets och solförmörkelsens samtidighet, som där, särskilt i kyrkliga kretsar, snabbt utbildat sig i samband med den vidskepliga mytdiktning, som strax efter OLOFS fall började framträda. F. JÓNSSON erinrar i detta sammanhang om hur en annan skald, TORARIN LOFTUNGA, endast ett eller två år efter kungens fall diktar om de underverk som skedde vid hans grav.

Det förefaller mig emellertid som om varken K. MAURER eller

F. JÓNSSON lyckats tillfredsställande förklara SIGHVATS märkliga feluppgift. Man måste dock erinra sig att SIGHVATS erfidrápa — om nu vår strof verkligen hör dit — skulle föredragas inför en publik, bland vilken med säkerhet funnos flera om icke många, som personligen deltagit i slaget och som skulle blivit högst förvånade och indignerade över en så grov osanning som att solförmörkelsen och slaget inträffade samtidigt. Det betyder härvid intet att drapan kanske är diktad 10 år efter slaget; avgörande är huruvida ännu människor levde, som personligen deltagit i händelserna. Det är nämligen en sak att tro på underverk, som det fromma nitet och vidskepelsen hos i övrigt trovärdigt och hederligt folk uppdiktar och som i varje fall endast bevittnas av en eller ett fåtal personer, en annan åter att låta inbilla sig, att en av ett helt lands befolkning iakttagen naturföreteelse, som därtill gjorde ett ofantligt mycket starkare intryck på forntidens människor än på oss, inträffat samtidigt med en historisk tilldragelse av Stiklastadsslagets redan av samtiden uppskattade betydelse, när detta i själva verket icke var fallet. Vi kunna vara förvissade om att, även om vår tid hade våra förfäders benägenhet att i celesta fenomen se sammanhang med händelser i historien, likväl icke någon tradition skulle kunna utbilda sig och vinna spridning under denna och den närmaste generationen, att det stora världskrigets början sammanföll med den totala solförmörkelsen den 21 augusti 1914. Riktigheten av ovanstående allmänna räsonnemang bestyrkes också av det faktum, att, som ovan framhållits, i de äldsta källorna icke finnes något stöd för att en sådan tradition som den här avsedda uppstått eller förefunnits i vare sig kyrkliga eller världsliga kretsar i Norge. Uppgiften är en lärd kombination av SNORRE.

Men om nu så är, återstår dock SIGHVATS utsaga, som åberopas av SNORRE och av, mig veterligt, alla nutida forskare tolkas som SNORRE gjort. Granska vi SIGHVATS ovan citerade visa närmare, skola vi göra det märkliga rönet, att icke heller hon behöver förstås så som allmänneligen skett. Jag översätter henne med F. JÓNSSONS satsuppdelning, ovan s. 3, ordagrant:

> »Det, anser man, var ett icke litet under, att solen, fastän den icke doldes af moln, ej förmådde sända sjömännen sina värmande strålar. Den dagen skedde ett stort konungens under (= gjorde konungen ett stort underverk eller, som GISLASON, Udvalg af oldno. Skjaldekvad, s. 185, förstår stället, »inträffade ett mäktigt varsel om konungen»): dagen fick ej

sitt klara ljus; jag sporde i västerväg (eg. österifrån, från Norge) stridens utgång.»

När man i dessa ord funnit ett uttalande om att solförmörkelsen och slaget sammanfallit, har man gjort två antaganden som — även om de ligga nära till hands — dock äro rätt och slätt obevisade hypoteser: 1) att *á því dǫgri* avser dagen för slaget och 2) att *orrostu atburð* avser solförmörkelsen. FINNUR JÓNSSON nödgas ut från dessa förutsättningar ge följande onekligen något krystade tolkning: »det jærtegn, som angik kongen, blef den dag (d. v. s. då slaget stod) tydeligt — dagen fik ikke sin lysende farve —; jeg har hört om denne tildragelse under kampen i østen (Norge)». Den ordning vari visan nu uppföres i utgåvorna av erfidrapan — mitt inne i stridsskildringen på en punkt då OLOF ännu är osårad — betyder intet för dess tolkning: denna ordning beror på SNORRE, som ju här gör ett bevisligen oriktigt antagande, och säger intet om var visan stått i den ursprungliga dikten. Och om man översätter den sista punkten så som JÓNSSON gör, vad ha då orden i sammanhanget att betyda? Månne en ursäkt av skalden för att han här gör ett påstående, som kanske är felaktigt, då han inte var hemma, när striden stod, och därför kanske var illa underrättad? Men då kunde han ha skaffat sig säkra upplysningar, när han kommit hem. Hemulsmän skulle icke ha saknats!

Det finns flera andra — språkligt sett kanske rimligare — möjligheter att uppfatta visans konstruktion:

1) *á því dǫgri* kan stå anaforiskt och sålunda syfta på vad som omtalas i första visuhelmingen: »den dagen (då solen miste sitt sken) gjorde konungen ett stort underverk». Och härtill ansluter sig asyndetiskt satsen: »jag fick österifrån (d. v. s. hemifrån) underrättelse om slagets förlopp». Är detta riktigt, blir innebörden i skaldens ord den, att samma dag som solförmörkelsen inträffade befann han sig i västerväg — enligt traditionen i Flatöboken var han, då han av resande landsmän erhöll underrättelse om slaget vid Stiklastad och konungens fall, stadd på hemväg från sin vallfart till Rom — och sporde då vad som hänt i Norge.

2) *á því dǫgri* kan uppfattas som determinativ till de båda asyndetiskt koordinerade satserna *dagr* etc. och *orrostu* etc. Alltså: »Ett stort underverk gjorde konungen vid det tillfället, då dagen ej fick sitt klara ljus och jag hemifrån sporde slagets förlopp». Mot en dylik uppfattning kan göras gällande att relativet *(er, es)* saknas. Detta förekommer visserligen i fornvästnordiskan sparsamt och anses av NYGAARD, Norrön syntax, § 261; jfr ds.

Eddaspr's syntax, s. 93, endast tillhöra det yngre språket, men vid tidsadverberna *þegar, síðan, meðan* är frånvaron av relativpartikel vanlig även i äldre språk, se NYGAARD a. a., § 265, anm. 2. Och i en hel del fall saknas rel.-part. i poet. texter, se EGILSSON, Lex. poet., p. 678 a. Dessa sistnämnda omständigheter jämte det förhållandet, att i sv. runinskrifter från vikingatiden och framför allt just i de äldsta fornsvenska lagarna som Västgöta- och Upplandslagarna relativpartikeln ofta är borta, tala för att KLOCKHOFFS, Relativsatsen i den äldre fornsvenskan, har rätt, då han, s. 43 ff., kommer till det resultatet, att företeelsen är allmännordisk, även om den i isländskan — liksom i gutniskan — är i litteraturspråket för det mesta avlägsnad.

3) Det finns slutligen den möjligheten, att visan helt enkelt är konstruerad på följande sätt:

driúg varð, á því dǫgri
dagr náðit lit fǫgrum
orrostu frák austan
atburð, konungs furða.

»Ja, stort var det varsel om konungen, som inträffade; samma dag, som dagsljuset ej fick sin (vanliga) klarhet, erfor jag i västerväg stridens förlopp.» — Tvekar man på nyss angivna grunder att betrakta orden *dagr—fǫgrum* som en relativsats utan inledande partikel, kan man uppfatta den som en inskjuten parentes, något som ej ändrar dess innebörd i betydelsesammanhanget och f. ö. ur språkhistorisk synpunkt är detsamma.

Vilken av de angivna utvägarna till strofens tolkning vi välja, blir dess innebörd i grunden densamma: SIGHVAT är i västerväg, då solförmörkelsen inträffar; han ser i denna ett av de många tecken och under, som konungen gjorde efter sin död, eller — kanske böra orden snarare tolkas så — ett varsel, ett högre makters vittnesbörd om vem konungen var. Det finns några inre kriterier på att den uppfattning jag här framställt bör föredragas framför den hävdvunna:

1) orden *orrostu—atburð* bli på ett naturligt sätt införlivade i det övriga sammanhanget och ha verkligen något att meddela så fattade som ovan skett. Den gängse tolkningen gör dem till en likgiltig notis, som helt faller ut ur halvstrofens övriga ram.

2) *skorðu skæ-Niǫrðungum* 'sjömän, sjökrigare' är ett ganska oegentligt uttryck, om det är avsett att karakterisera de båda

härar, som kämpade vid Stiklastad. Striden stod uppe i en dal ett gott stycke från sjön. OLOFS män hade i månader tågat genom skogar, över moar och fjäll, och hans motståndare voro till största delen bönder från den bygd — Tröndelagen — där slaget utkämpades. Däremot är uttrycket mindre påfallande om det avser att säga att företeelsen var särskilt iögonenfallande för dem som voro ute på resor.

3) De uttryck, som användas om solförmörkelsen, tyda knappast på att skalden velat skildra den som total: solen miste sin värme — säger han — och dagen sin klarhet. Men så tedde sig förmörkelsen i ett brett bälte sydväst om den totala zonen, och det är sannolikt att skalden skildrar den sådan han själv har sett den. Detta är ju i och för sig ingen instans mot att solförmörkelsen inträffat under slaget. Men det sammanhang vari den omnämnes i andra halvstrofen talar mot sist antydda uppfattning.

Jag har ovan redan flera gånger nämnt, att enligt den isländska traditionen SIGHVAT befann sig på en pilgrimsresa till Rom, då Stiklastadsslaget stod. Den utförligaste berättelsen om denna resa föreligger i Flatöboken II, 371, och återgår kanske på STYRMERS Olof den heliges saga. SNORRE har i Hkr. III, 15 ff., en mera summarisk redogörelse.

Enligt Flatöbokens framställning hade SIGHVAT i sällskap med sin gode vän skalden BERSE SKALDTORFUSON begivit sig till Rom andra sommaren efter det OLOF DEN HELIGE gick i landsflykt till Gardarike, alltså år 1030. Om hösten befunno vännerna sig på hemvägen och mötte på denna sin färd några norrmän, som bragte dem budskapet om slaget vid Stiklastad och OLOFS fall. De båda skalderna grepos av djup sorg. SIGHVAT diktade en ännu bevarad visa börjande med orden »*Stóðk á Mont*» etc., BERSE fällde visserligen icke tårar men blev blodröd i ansiktet, återvände till den heliga staden och dog där av sorg i själva Peterskyrkan. De ord varmed Flatöboken skildrar BERSES öde (*hann gekk aptr í borgina til Pétrskirkiu ok sprakk þar af helstríði* etc.) kunna fattas, som om budet hade nått de båda skalderna strax utanför Rom, men de behöva ej förstås så, då *ganga aptr í borgina* också kan betyda 'återvända till borgen'. F. ö. behöver knappast påpekas, att detaljerna och stiliseringen i denna sena prosaberättelse icke äga historisk beviskraft. SIGHVAT gråter över sin herres fall, och då man förebrår honom det, svarar han — på vers — att även den tappre kan fälla tårar, »dråpstårar». SIGHVAT fortsätter färden hem. Resan går över Danmark, där

han måste taga sig till vara för KNUT DEN STORES män, som sökte efter honom för att döda honom.

Heimskringla meddelar kort och gott, att SIGHVAT hade farit till Rom, då slaget stod vid Stiklastad. På hemvägen erfor han kung OLOFS död, varvid han diktade »*Stóðk á Mont*» etc. I anledning av att han på färden hörde en man gråtande önska sig döden, därför att hans käresta dött, diktar han visan om »dråpstårar», däri han säger, att en kvinnas kärlek är för dyrt köpt, om en man skall fälla tårar över hennes död, men även en tapper man kan begråta sin herre och hövding. Något annat har Heimskringla ej att berätta om hans resa, förrän han kom hem till Trondhjemsbygden, där han hade gård och barn.

FINNUR JÓNSSON, Oldnorsk og oldislandsk Litteraturhistorie I, 593, framställer skaldernas pilgrimsfärd på följande sätt: »Sommeren efter, 1029, foretog han (SIGHVAT) sammen med BERSE SKALDTORFUSON en pilgrimsrejse til Rom. Vinteren 1029—30 var de i Rom og vilde rejse hjem den følgende sommer (midt i August). Men ligesom de var komne afsted, fik de efterretningen om Stiklestadslaget. — — — SIGVATR fortsatte sin rejse med sorg i sind og gav den ofte luft undervejs i vers.» Flatöbokens ord ange väl snarast att det icke var sommaren närmast efter det kung OLOF lämnade Norge (dec. 1028), d. v. s. 1029, utan andra sommaren därefter (»*annat sumar*») d. v. s. 1030. Om vi icke pressa orden för hårt utan låta *sumar* omfatta den blidare årstiden, kan färden tänkas ha företagits på våren 1030. Resan från Norge till Rom tog under medeltiden 1 ½ till 2 månader, vadan det väl var möjligt att, om man reste i april eller början av maj från Norge, vistas i Rom 1—2 månader och därpå i slutet av juli åter ställa kosan mot Norden. Som jag redan förut framhållit är man icke heller nödsakad att av Flatöbokens stilisering draga den slutsatsen, att dödsbudet nått de båda skalderna alldeles utanför Roms murar. Det står oss tvärtom fritt att fatta berättelsen såsom endast angivande, att budet träffade dem någonstädes på hemvägen.

Men vilken hemul kunna vi tillmäta SNORRES och STYRMERS berättelser om pilgrimsfärden, som äro tillkomna först nära 200 år efter de händelser, som de skildra? Samtida skaldevers, som bära alla kriterier av att vara äkta, synas verkligen styrka riktigheten i huvudsak av de sena prosaberättelserna. Romfärden i fråga nämnes direkt i en lausavisa av SIGHVAT (F. JÓNSSON, No.-isl. Skjaldedigtn. B I, 252):

Hafa láti mik heitan
Hvítakristr at víti
eld, ef Óláf vildak
(emk skírr of þat) firrask;
vatnǿrin hefk vitni,
vask til Rúms í haska
(ǫld leynik því aldri),
annarra þau manna.

D. ä.: »Hvite Krist låte mig till straff brinna i den heta elden, om jag ville draga mig undan från Olof; nej, det är jag oskyldig till. Jag har fullt upp med vittnesbörd af andra (opartiska) män därom, att jag for till Rom i syndanöd (för skriftemål): (när man anklagar mig för att ha svikit min herre,) skall jag ingalunda dölja det (det rätta skälet till min resa).» F. JÓNSSON anf. st. översätter något annorlunda.

Då det icke synes föreligga några som hälst skäl för att — som Fagrskinna, s. 150, uppger — antaga, att SIGHVAT besökt Rom i samband med sin första färd till England och Frankrike år 1026 (F. JÓNSSON, Oldn. o. oldisl. Lit. I, 593, not 1, och E. MOGK, Pauls Gr² II, 1, s. 682 och 683), kan det i nyss anförda strof icke gärna vara tal om någon annan Romfärd än den, som vållade, att SIGHVAT ej deltog i slaget vid Stiklastad. SIGHVATS resa bestyrkes också av den vers, som är föremål för behandling i denna uppsats. Däri uppger skalden, att han i västern (Västeuropa) erfor utgången av ett slag, som på ett eller annat sätt stod i förbindelse med eller inträffade i tiden nära en märklig solförmörkelse. Slaget i fråga kan svårligen vara något annat än det vid Stiklastad.

Att SIGHVAT verkligen befann sig på en Romresa, samtidigt med det Stiklastadsslaget utkämpades, synes det sålunda finnas goda grunder att antaga. Vi vilja nu se till, om solförmörkelsens förlopp och avstånden mellan de orter, varom här är fråga, tillstädja den tolkning af strofen, som vi ovan av rent språkliga skäl funno vara den sannolikaste.

Professor ÖSTEN BERGSTRAND har haft den godheten att på min anhållan beräkna Stiklastadsförmörkelsens ungefärliga förlopp och synbarhet i Europa. Han skriver: »Jag har nu gjort en liten räkning angående synbarheten av Stiklastadsförmörkelsen. Räkningen är endast approximativ. En noggrannare bestämning skulle fordra ganska vidlyftiga räkningar. — — — Min approximativa

räkning har omfattat tre punkter på var och en av 4 kurvor, som motsvara 12 tum (centrallinjen ungefär), 11 tum, 9 tum, 7 tum. Jag fick ungefär följande värden på de geografiska koordinaterna för dessa punkter:

12 tum:	long.	— 22° [1]	+ 14° [2]	+ 49° [3]
	lat.	+ 78°	+ 63°	+ 48°
11 tum:		— 22° [4]	+ 12° [5]	+ 47° [6]
		+ 71°	+ 56°	+ 42°
9 tum:		— 23° [7]	+ 8° [8]	+ 43° [9]
		+ 60°	+ 45°	+ 33°

— — — — — — — — — — — — — — — — — — —.»

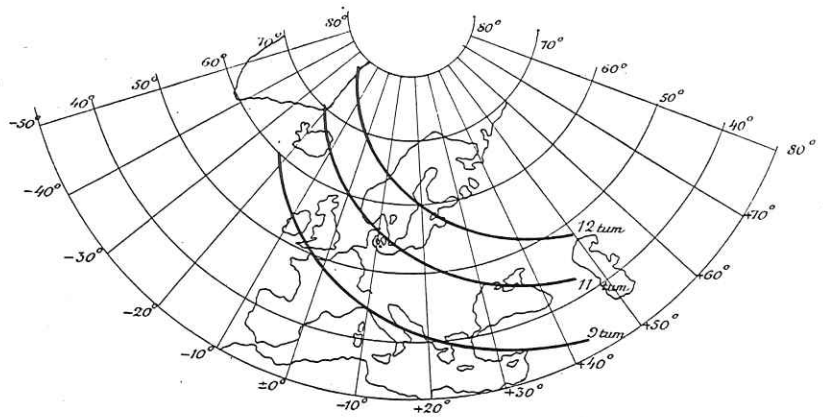

Det framgår av denna approximativa beräkning av solförmörkelsens synbarhet och den på denna beräkning grundade, här bifogade kartskissen, att Rhenlinjen, utefter vilken huvudvägen

[1] Nö. Grönland, Storströms glacier.
[2] Jämtland, Oviken.
[3] Ryssland, nö. om Astrakan i Volgadeltat.
[4] Ö. Grönland, Scoresby sund.
[5] Själland, Isefjordens mynning.
[6] Kaukasus, mitt emellan Tiflis och Baku.
[7] 4 grader s. om Reykiavik.
[8] Italien, Turin.
[9] Mesopotamien, 2 grader väster om Babylon. — Noterna äro tillagda av förf. för att underlätta orienteringen. Punkterna för 7 tums kurvan äro utelämnade, då de icke ha någon betydelse för förevarande undersökning.

från Norden till Rom gick, h. o. h. faller inom 9-tums-kurvan. Då så stor del av soldiametern som tre fjärdedelar förmörkas, inträda så starka förändringar i dager och temperatur, att människorna icke kunna undgå att lägga märke till det celesta fenomenet. Om, såsom den ovan givna tolkningen synes ge vid handen, solförmörkelsen inträffat under SIGHVATS hemresa, så bör han kanske redan i Italien, om han den 31 augusti befann sig där, ha kunnat observera naturföreteelsen, men säkert är, att han icke kunnat undgå att göra detta, om han på sin återfärd till Norden nämnda dag befann sig norr om Alperna.

Om vi anställa en beräkning på grundval av vad vi veta om vägar och färdhastighet under medeltiden, skola vi finna, att sannolikheten talar för att SIGHVAT åtminstone hunnit över S:t Bernhardspasset på vägen hem, då förmörkelsen inträffar och han samtidigt får underrättelsen om sin herres död.

Grunden för denna beräkning blir: hur långt söderut från Trondhjemsbygden kunde ryktet om Stiklastadsslaget nå under tiden mellan den 29 juli och den 31 augusti? Färden från Norge till Rom kunde under medeltiden företagas efter i huvudsak tre olika vägar. Man for sjövägen till Aalborg i det nordliga Jutland och därifrån över land till Hedeby. Eller ock seglade man från Norge direkt till sistnämnda stad, som var belägen i närheten av den nuvarande staden Slesvig på den dåtida gränsen mot det tyska området. Från Hedeby tog man landvägen genom Tyskland över Stade och Paderborn till Mainz. Man kunde slutligen från Norge segla till Rhenmynningen och börja färden över kontinenten i någon av städerna Utrecht eller Deventer. Så gick färden längs Rhen över Köln till Mainz. Från denna stad följde man Rhen till Basel i Schweiz samt for över Solothurn och Vevey vid Genève-sjön till St. Bernhard; så ner genom Italien över Milano, Lucca och Siena till Rom.

Avståndet från Trondhjem till Hedeby uppgår till omkring 1,500 km. sjövägen, en sträcka som vid gynnsam vind och oavbruten segling natt och dag ledigt har kunnat tillryggaläggas på 8—10 dagar. För resan från Island till Norge som är något kortare beräknades en tid av 7 dagar under samma omständigheter. När abboten i Thingeyrar's kloster NIKOLÁS SÆMUNDARSON år 1151 drog på pilgrimsfärd till det heliga landet över Rom, tog färden från Hedeby till St. Bernhard, en sträcka på något över 1,000 km. (omkr. 1,040 km.), en tid av 27 dagar, se F. LUDWIG, Untersuch. über d. Reise- u. Marschgeschwindigkeit im XII und

XIII Jahrhundert, s. 120 ff. Återvägen Alperna—Hedeby uppges ha tagit 3 veckor, se KAALUND, Aarbøger f. nord. Oldkynd. 1913, s. 88.

Ehuru NIKOLÁS' resa genom Tyskland och Schweiz sålunda gått förhållandevis raskt med en medelhastighet av mellan 38 och 39 km. om dagen, är detta dock enl. LUDWIG a. a., s. 180, ännu icke den normala genomsnittsprestationen vid resor över land. Som sådan anser sig LUDWIG kunna betrakta 40 till 45 km. för dag. Anta vi att de landsmän som medförde berättelsen om OLOFS fall av ett eller annat skäl färdats med sistnämnda hastighet, ha de på 23 dagar tillryggalagt vägen från Hedeby till St. Bernhard, vadan ryktet om striden sålunda mycket väl kan på de 33 dagar, som ligga mellan den och solförmörkelsen, ha nått från Trondhjemsbygden ned till Alperna. Men vid Alperna ha vi väl också den sannolika sydgränsen för ryktets spridning under angivna tidrymd.

Det finns i själva verket, såsom jag redan tidigare antytt, en drottkvættsstrof av SIGHVAT, i vilken han säger att han stod på Mont — d. v. s. Alperna enligt den hävdvunna tolkningen — och tänkte på Olofs ungdomsstrider, som han själv en gång skildrat i Víkingarvísur, och hans fredliga regering i Norge, på de tider, då SIGHVATS far till en början var i konungens följe, och denna strof uppge såväl SNORRE (Hkr. III. 16) som Flatöboken (II, 371), att SIGHVAT diktat, då han fick budet om OLOFS död. Strofen lyder, jfr Hkr. III, 16, och F. JÓNSSON, No.-isl. Skjaldedigt. B I, 251:

Stóðk á Mont ok mintumk
mǫrg hvar sundr fló targa
breið ok bryniur síðar
borgum nær of morgin;
munða ek þanns unði
(ǫndverðan brum) lǫndom
(faðir minn vas þar þenna
Þororðr) konungr forðum.

»Jag stod en morgon på Alperna vid borgarna och tänkte på hur mången bred sköld klövs och många sida brynjor sletos; jag tänkte på honom, som en gång som konung i fred och ro styrde sina land. Min far TORD var hos honom under den första tiden.»

I förbigående kan nämnas att betydelsen av *Mont* (eller *mont?*) icke är alldeles oomtvistlig. Alpernas normala namn var *á Mundiu montum,* Merlínússpá II, 92, se F. JÓNSSON, Lex. poet.,

KAALUND, Aarb. 1913, s. 68. Om Mont, som väl rimligast torde vara, är egennamn, bör det i varje fall ligga inom det romanska området i Schweiz. Skulle det vara appellativ — SIGHVAT använder åtskilliga romanska lånord som *siniórr,* 'herre' — kan platsen också ligga längre norrut.

Strofen ger onekligen intrycket av att vara en inledning, till vilken fortsättningen gått förlorad. Och fortsättningen bör rimligtvis ha innehållit dödsbudet från Stiklastad och uttryck för skaldens sorg över att han, som stått konungen närmare än kanske någon annan under hans makts dagar, icke fick fullfölja traditionen från sin far ända till slutet och kämpa vid Olofs sida under hans sista strid.

Det är, synes det mig, en viss både yttre och inre sannolikhet för att traditionen om strofens tillkomst är riktig. Att den är äkta och förskriver sig från SIGHVAT finnas inga som hälst skäl att betvivla.

I vilket sammanhang strofen om solförmörkelsen tillkommit kan diskuteras. Det är nämligen alls icke säkert, att den ursprungligen tillhört SIGHVATS stora Erfidrápa över OLOF DEN HELIGE. I Heimskringla (II, 491), Olofssaga 1853 (s. 218), Flatöboken (II, 356) och Fornmannasögur (V, 81) tillägges strofen väl överallt SIGHVAT, men ingenstädes anges den som ingående vare sig i Erfidrápa eller något annat större kväde. Det är överhuvudtaget endast en enda strof (nämligen n:r 7) bland de av utgivarna till Erfidrápa gemenligen förda, som uttryckligen av källorna uppges höra dit. Övriga strofer räknas till Erfidrápa på den grund, att källorna ange dem som diktade av SIGHVAT, och därför att deras innehåll och stilisering i högre eller lägre mån synes passa inom ramen för ett sådant kväde. Vad den strof angår, som är föremål för undersökning i närvarande uppsats, så synes den mycket väl kunna tillhöra Erfidrápa Óláfs hins helga utan att den företer några starkare kriterier på att verkligen göra detta. Uppgiften om solförmörkelsen passar emellertid väl vid sidan av de märkligare tilldragelser i samband med Olofs liv och död, som rimligtvis borde få plats i en erfidrápa. Den är också, som vi redan sett, inarbetad i EINAR SKULESSONS Geisli. Det är intet tvivel om att förmörkelsen, som uppträdde i sin mest frappanta skepnad just över slagfältet vid Stiklastad nästan jämt en månad efter kungens död, gjort ett överväldigande intryck på alla, men kanske i första rummet på hans banemäns och motståndares kanske redan något oroliga samveten, och i utomordentlig grad bidragit till det hastiga

omslaget i den allmänna meningen om OLOFS person och verk. Man hade fått skåda ett himmelens otvetydiga vittnesbörd om en dess man och ett Guds redskap. Strofen skildrar själva händelsen som förfluten och tar särskilt sikte på den allmänt gängse uppfattningen *(undr láta þat ýtar)* av denna som ett varsel om vilken man konungen var. Den förutsätter genom själva sin avfattning sålunda, att en opinion om företeelsens innebörd utbildat sig och vunnit allmän utbredning vid tiden för dess tillkomst. Man kunde kanske eljest till en början vara benägen att i strofen se en tillfällighetsdikt, en lausavísa, som SIGHVAT diktat med anledning av att han, som jag ovan sökt göra sannolikt, fick underrättelsen om konungens fall samma dag, som solförmörkelsen inträffade. Man kunde ju tänka sig, att strofen tillhörde de lausavísor, som skalden enligt traditionen skall ha diktat om Olof på sin väg mot Norden. Ovan anförda skäl synes emellertid göra det sannolikare, att strofen tillkommit åtskillig tid efter den händelse den omtalar, och jag finner under sådana förhållanden det ganska rimligt, att den tillhör Erfidrápa.

Däremot kan den icke ha intagit den plats i drapan, som SNORRE tilldelat den. Den står nu som strof 15 mitt uppe i skildringen av kampen: konungens död omtalas i strof 19. Men väl skulle den fylla sin plats vid sidan av strof 23, som återger sägnen om hur kungens hår och naglar växte efter hans död och hur han botade VALDEMAR i Ryssland för blindhet.

* * *

Är den ovan framställda uppfattningen om vår visas innebörd och tolkning riktig, måste detta anses vara av rätt väsentlig betydelse för uppfattningen om skaldevisornas värde som historiska dokument. FINNUR JÓNSSON, som skattar detta mycket högt, har såsom redan ovan anförts, sett sig tvungen att förklara strofen såsom det klassiska exemplet på en historiskt oriktig uppgift i med de avsedda händelserna väsentligen samtida skaldevisor. Detta är, menar jag, icke mer behövligt. Visan meddelar i själva verket en uppgift, som alls icke står i strid med fastslagna historiska fakta och som det ej finns något rimligt skäl att icke godtaga. Men väl måste man ge JOHANNES STEENSTRUP rätt, att visorna ofta äro synnerligen svårtydda eller — vilket för en historisk källa är lika illa — mångtydiga. I varje fall har den förevarande visat sig vara det.

Men om det är med orätt som SIGHVAT påbördats en historisk osanning, så följer därav, att SNORRE gjort sig skyldig till en påtaglig feltolkning av vad SIGHVAT i själva verket sagt. Det vore ju också underbart, om SNORRE skulle ha kunnat undgå att missförstå åtskilliga av den forntida diktningens dunkla vändningar och njugga antydningar, även om en levande tradition ännu på hans tid i många fall fanns kvar om deras rätta förstånd. Och denna misstolkning vore ju ingalunda den första, som man kunnat konstatera. Jfr nu senast B. COLLINDER, Nord. Tidsskr. f. Fil., 4:de R. X, 15.

Valet mellan att antaga en uppgift mot bättre vetande av SIGHVAT eller en feltolkning av SNORRE bör redan i princip icke vara svårt. I här föreliggande fall tala en rad av goda specialskäl för att det är SNORRES auktoritet, som bör vika.

Lbs - Hbs / Íslandssafn